

هو العليم

کیفیت هجرت پیامبر اکرم به مدینه

«و آثار عشق خدا در سیر الی الله»

طرح مبانی اسلام - جلسه شانزدهم

استاد

آیة الله حاج سید محمد محسن حسینی طهرانی

قدس الله سرّه

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا

وَنَبِيِّنَا

وَحَبِيبِ قُلُوبِنَا وَطَيْبِ نَفُوسِنَا أَبِي الْقَاسِمِ الْمُصْطَفَى

مُحَمَّدٍ

وَعَلَى آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ

وَاللَّعْنَةُ عَلَى أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِي مُحْكَمِ كِتَابِهِ:

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾<sup>١</sup>

ارزیابی موقعیت خود به واسطه مطالعه

---

١. سوره بقره (٢) آیه ٢١٨. ترجمه:

«همانا کسانی که ایمان آوردند و کسانی که در راه خداوند هجرت و جهاد کردند، امید به رحمت خدا دارند، و خداوند آمرزنده و دارای رحمت خاصه است.» (محقق)

## تاریخ پیامبر

تاریخ پیغمبر، تاریخ بسیار با عبرتی است؛ انسان کاملاً خودش را در زمان پیغمبر احساس می‌کند و می‌تواند موقعیت خودش را در وضع فعلی به دست بیاورد. چه بسا افرادی که در زمان پیغمبر واقعاً مجاهده و ایثار می‌کردند و از خودگذشتگی داشتند، و بعداً در آخر کار منحرف شدند و مسیر آنها مسیر دیگری شد.

### شدت وضعیّت مسلمانان در سال‌های

#### محاصره در شعب اُبی طالب

پیغمبر اکرم در سنه چهارم، پنجم یا ششم از بعثت، آن‌طور کار بر ایشان و بر اصحاب سخت شد که چاره‌ای ندیدند جز اینکه یا هجرت کنند و یا اینکه دست از تبلیغ و رسالت بردارند. فشار مشرکین خیلی شدید شد، اذیت و آزارها خیلی زیاد شد؛ آن‌طور پیغمبر را در تنگنا قرار داده بودند که دائماً اصحاب آن حضرت در خوف و هراس بودند و هیچ‌گونه تأمین جانی نداشتند. در این هنگام حضرت ابوطالب علیه السّلام، پیغمبر و عدّه زیادی از اصحاب آن حضرت را درون شعب

أبي طالب - که در همان خیابان حجون است و الآن معروف و مشهود است - جای دادند و دور آنجا را محاصره کردند و افرادی از بنی هاشم مانند حمزه که با آن حضرت در یک مرام و مسلک بودند، از آن شعب حراست می کردند. [پس از آن کفار مکه به دور هم جمع شدند و معاهده‌ای امضا کردند که هیچ گونه رابطه‌ای اعم از خرید و فروش و ازدواج و غیره با مسلمانان نداشته باشند.] و سه سال به همین کیفیت سپری شد.

### پاسداری امیرالمؤمنین از وجود رسول الله

امیرالمؤمنین علیه السلام در این مدت سه سال یک لحظه از چادر پیغمبر کنار نرفت، وضع خیلی وخیمی بود و در هر آن، احتمال حملهٔ مشرکین داده می شد و جان پیغمبر در معرض خطر بود. شب‌ها پیغمبر می خوابیدند و امیرالمؤمنین تا صبح بیدار بودند. در تمام این مدت سه سال، امیرالمؤمنین خودش را وقف خدمت به پیغمبر کرده بود. حمزه سیدالشهدا علیه السلام هم در این مدت سه سال،

واقعاً از خود گذشته‌گی‌های بسیاری انجام داد.<sup>۱</sup>

به همین کیفیت سپری شد تا اینکه پیغمبر با اصحاب از شعب بیرون می‌آیند؛<sup>۲</sup> در همان زمان خروج از حصر در شعب، حضرت خدیجه از دنیا می‌رود، و به فاصله کمی هم حضرت ابوطالب از دنیا می‌رود و پیغمبر اکرم دو حامی و یاور خود: حضرت خدیجه و حضرت ابوطالب را از دست دادند.<sup>۳</sup> مشرکان وقتی می‌بینند که مسلمانان این دو پشت‌وپناه را از دست دادند، به پیغمبر سهل می‌گیرند و می‌گویند: «دیگر کارش تمام می‌شود و مسئله‌ای نیست!» اما دوباره پس از گذشت مدّت کوتاهی، اذیت‌های مشرکان شروع می‌شود.

## اجتماع مشرکان در دارالندوه و تصمیم به قتل

رسول الله

---

<sup>۱</sup> مناقب آل ابی طالب علیهم السّلام، ج ۱، ص ۶۳-۶۷؛ دلائل النّبوة، ج ۲، ص ۳۱۱-۳۱۵.

<sup>۲</sup> امام شناسی، ج ۶، ص ۲۲۹:

«مسلمانان در شعب ابوطالب علیه السّلام محبوس بودند... تا وقتی که معلوم شد به إعجاز آن حضرت و إخبار آن حضرت، معاهده‌نامه را موریانه خورده است، و فقط نام خدا را بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ باقی گذارده است.»

<sup>۳</sup> تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۳۵؛ السیرة الحلبیة، ج ۲، ص ۴۰.

خلاصه کار به آنجا می‌رسد که سران قریش در دارالندوه اجتماع می‌کنند و به مشورت می‌پردازند که با پیغمبر چه کنند؛ یعنی تکلیف پیغمبر را یک‌سره کنند و این وجود مقدّس را از میان بردارند! هر کسی حرفی می‌زند! شیطان به صورت پیرمردی در عالم مکاشفه و مثال می‌آید - در عالم مثال برای آنها ظاهر می‌شود، نه به صورت جسمانی؛ چون این قدر از ایشان برمی‌آید و ایشان این قدر قدرت دارد که بتواند در قلوب اولیای خودش تصرّف کند - و کنار این مشرکین می‌نشیند.

یکی می‌گوید: «راه دفع این فتنه به این است که یک نفر برود و پیغمبر را بکشد!»

شیطان می‌گوید: «این صحیح نیست؛ برای اینکه اگر یک نفر پیغمبر را از میان ببرد، بنی‌هاشم اجتماع می‌کنند و او را از بین می‌برند، چون قدرت دارند.»

چند نفر می‌گویند: «پیغمبر را زندان می‌کنیم و از روزنه‌ای به او آب و نان می‌دهیم تا اینکه آنجا باشد و از دنیا برود.»

شیطان می‌گوید: «این هم درست نیست؛ چون اگر شما چنین وجودی را که باعث جلب افراد است

نگه بدارید، خب مسلمانان خبر می گیرند و سؤال می کنند، و ممکن است طرفدارانش یک شبه بریزند و او را فراری بدهند. این هم درست نیست.»

هر کسی حرفی می زند؛ آن یکی می گوید: «او را سوار شتری بکنیم و ببندیم و آن شتر را به سوی قبائل حرکت بدهیم!»

او هم رد می کند و می گوید: «این هم صحیح نیست!»

بالآخره ابوجهل پیشنهادی می کند.

## منشأ افکار خلاف و کیفیت وحی شیطان به اولیای خود

آیه **﴿إِنَّ الشَّيْطَانَ لِيُوحِيَ إِلِيَٰ أَوْلِيَآئِهِمْ﴾**<sup>۱</sup> به همین

مطلب گویا است! ما خیال می کنیم آن افکار رحمانی که در ذهن ما می آید از ناحیه پروردگار است، و آن جنود رحمان در فکر انسان مسائل رحمانی وارد می کنند؛ ولی آن افکار خلافی که به ذهن انسان خطور می کند، دست خود انسان و زائیده فکر خود

---

<sup>۱</sup> سوره انعام (۶) آیه ۱۲۱. افق وحی، ص ۲۵۳:

«به تحقیق شیاطین به دوست داران خود وحی می کنند!»

او است. ولی این طور نیست، بلکه انسان به واسطه ارتباط و اُنسی که با اُبالسّه و شیاطین پیدا می کند، آنها افکار خلاف را در ذهن و نفس او وارد می کنند. انسان با همین افکار خلاف، اُنس می گیرد و به آنها ترتیب اثر می دهد؛ و به هر مقداری که از این مسائل در ذهن بیاید، به همان مقدار از واردات رحمانی کم می شود و آنها کم کم رسوخ پیدا می کنند و کم کم جنود رحمان را کنار می زنند تا اینکه واردات شیطانی تمام قلب انسان را فرا می گیرد؛ مسئله **(حَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشْوَةً)**<sup>۱</sup> یعنی همین! آنچه که از واردات در ذهن و فکر و نفس انسان می آید، به واسطه ارتباط انسان است به یکی از این دو مبدأ: مبدأ رحمان و مبدأ شیطان!<sup>۲</sup>

لذا اگر شما دیدید که شخصی دارای افکار سالمی است، فکرش فکر صفا و مروّت است، جود و سخاوت است، و مرامش بخشش و اُنس است،

---

<sup>۱</sup> سوره بقره (۲) آیه ۷. نور ملکوت قرآن، ج ۲، ص ۲۰۹:

«خداوند بر دل ها و بر گوش آنان مَهر زده است و بر روی دیدگانشان پرده و حائل فراگرفته است.»

<sup>۲</sup> جهت اطلاع بیشتر رجوع شود به افق وحی، ص ۲۵۳ - ۲۶۱.

مِرامِ خُلُوصٍ وَ عَدَمِ خُودِيَّةٍ وَ عَدَمِ اِنَانِيَّةٍ اسْت؛  
بدانيد كه انس و ارتباط نفساني او با مبادي رحمانی  
قوی است! و اگر شخصی را دیدید كه در جهت  
مخالف این افكار حرکت می كند، به خاطر آن جهت  
نفسانی او است كه با آن مبادی شیاطین و ابالسه در  
ارتباط است و

از طریق آنها به او وحی می شود: ﴿إِنَّ الشَّيْطَانَ  
لَيُوحُونَ إِلَيْكَ أَوْلِيَاءَهُمْ﴾؛ و این واردات شیطانی در نفس  
آنها می آید. پول پرستی، حفظ خودیّت، حفظ مقام،  
حفظ موقعیّت، همه چیز را برای خود خواستن،  
دیگران را ترك كردن، حساب خود را از دیگران جدا  
كردن، تفرعن و امثال ذلك، اینها از اوصافی هستند  
كه پیوسته از آن طریق به او الهام می شود و خود این  
بنده خدای مسكين نمی فهمد! خودش نمی فهمد كه  
این حال كنونی او و این افكار فعلی او به واسطه  
ارتباطی است كه با آنها دارد. هر كدام از این دو  
طیف، برای طرد همدیگر در تلاش هستند؛ به هر  
مقدار كه یکی از این دو بر دیگری غلبه كند، آثار آن  
غلبه، در انسان پیدا می شود.

شما می‌روید در مسجد نماز می‌خوانید، و بر اثر نماز حالت صفا و سبکی و بهجتی برای شما پیدا می‌شود؛ الآن در اینجا جنود رحمان غلبه کرده‌اند و جنود شیطان را کنار زده‌اند. وقتی به جای دیگری می‌روید و حالت کدورتی برای شما پیدا می‌شود، بدانید که در اینجا جنود شیاطین آمده‌اند و بر جنود رحمان غلبه کرده‌اند، که این حالت کدورت برای شما در آنجا پیدا شده است.

انسان در ارتباط با آن مبدأ رحمانی از ابتدا دارای یک صفا و بهجت و انبساط است، ولی بعداً به واسطه حرکت در جهت مخالف و ترتیب اثر دادن به وساوس آن جنود شیطان، کم‌کم آن حالت از او گرفته می‌شود و کم می‌شود و کم می‌شود تا اینکه آن مطلب و مسئله اوّل بدون اینکه این کم‌شدن، ضربه‌ای در وجود او ایجاد کند و تنبّهی را به وجود بیاورد، ناگهان انسان خودش را ملاحظه می‌کند و می‌بیند که به‌طور کلی با آن حالت سابق تفاوت بعید و فاصله طولانی دارد که دیگر اصلاً نمی‌تواند به آنجا برسد؛ این به‌خاطر دور شدن از مبادی رحمانی و استیلائی جنود شیطان بر وجود انسان است.

استدراجی که تمام اولیا و انبیا و تمام عرفا و بزرگان و کمّین، از آن ترس دارند و همیشه از او برحذر هستند، این مسئله است که کم کم به واسطه ترتیب اثر دادن به واردات و پیگیری کردن آنها و جدا نشدن از آنها، ارتباط نفس انسان با جنود شیطان قوی می شود، و هنگامی که نفس انسان با آنها ارتباط پیدا کرد، این ارتباط در ذهن و فکر انسان عکس العمل ایجاد می کند و لذا انسان به این واردات ترتیب اثر می دهد.

## القائات شیطان بر ابوجهل برای کشتن

### پیغمبر اکرم

در این جلسه نیز شیطان برای مشرکین این طور مجسم شد، همان شیطانی که برای ما در هر لحظه ای از لحظات مجسم می شود ولیکن ما از او اطلاع نداریم، منتها دیگر در آنجا خیلی رُک و پوست کنده آمد؛ چون می خواهد به حساب پیغمبر برسد، و خلاصه می خواهد بگوید: اگر این پیغمبر برداشته شود، دیگر نان ما در روغن است! دیگر هیچ زحمتی نداریم و دیگر احتیاجی به تلاش و کوشش نداریم! لذا آنجا به صورت برای آنها جلوه کرد و آمد راه را

نشان داد؛ شیطان گفت: «من به شما راه خوبی ارائه می‌دهم!» و این فکر را در فکر و در ذهن ابوجهل قرار داد و وقتی که این فکر را قرار داد، خودش نیز در کناری نشست و این فکر را تأیید و تقریر کرد!

این یکی از ظرائف راه است، که چطور انسان بدون اینکه متوجه باشد، مطلبی به ذهنش می‌آید و نمی‌داند از کجا آمده است و بعداً خودش می‌نشیند و این را تأیید و تقریر می‌کند؛ حالا هم آن کسی که تأیید کرده است و هم آن کسی که آورده است، شخص دیگری است و به دو صورت مختلف می‌آید و جلوه می‌کند؛ اول فکر را در ذهن القا می‌کند و وقتی که دید انسان با آن ارتباط دارد، دست به امضای آن فکر می‌زند و بر آن صحّه می‌گذارد.

شیطان فکر ابوجهل را تقریر کرد و ابوجهل گفت:

بنی‌هاشم یک طایفه هستند، قوا و قدرتشان که به همه طوایف نمی‌رسد، پس اگر ما از هر طایفه یک نفر بیاوریم تا اینکه چهل نفر بشوند و این چهل نفر پیغمبر را از بین ببرند، بنابراین اینها دیگر نمی‌توانند از همه قصاص کنند و لابد دیه می‌گیرند، ما هم هر چه بخواهند به آنها می‌دهیم

و مسئله تمام می شود!

گفتند: «عجب فکر خوبی است! ای ابوجهل،

قضیه را تمام کردی!»

## اطلاع پیامبر از کید کافران و دستور به

### هجرت

منتها یک مطلب در اینجا هست و آن مطلب این است که اینها می نشینند و فکر می کنند و این طرف و آن طرف را می سنجند؛ اما از آن دستی که آن بالاست بی خبرند، از آن مشیت قاهره پروردگار که فوق همه اراده‌ها است، خبر ندارند! کارها را انجام می دهند، اما آن کسی که امور را می گرداند، شخص دیگری است؛ و الا اگر این طور نباشد، معلوم است که همه دنیا در دست چه کسی خواهد بود!

آنها این مطلب را پذیرفتند و قرار بر این شد که در یک شب که پیغمبر در حال استراحت است، ایشان را از بین ببرند.

در اینجا این آیه بر پیغمبر نازل شد:

﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ  
أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرٌ

## الْمُكْرِمِينَ ﴿١﴾

«مشرکین می‌خواهند حيله کنند که یا تو را دستگیر کنند و در زندان قرار بدهند و یا تو را بکشند و یا تو را اخراج بکنند، درحالی‌که مکر خدا بالاتر است (خدا مافوق همهٔ این حيله‌ها است!)»

﴿وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ﴾؛<sup>۲</sup> «رحمت خدا بر همه چیز (حتی بر تمام جنود ابالسه و مشرکین) برتری دارد!»

**ایثار امیرالمؤمنین در جریان هجرت پیامبر اکرم**  
پیغمبر اکرم به سراغ امیرالمؤمنین آمدند. بهترین شخص برای چنین موقعیتی، تنها امیرالمؤمنین علیه السلام است. راستی این پیغمبر اگر امیرالمؤمنین را نداشت، معلوم نبود چه می‌شد! به سراغ امیرالمؤمنین آمدند و فرمودند: «یا علی، دستور آمده است که من هجرت کنم!»  
امیرالمؤمنین فرمودند: «بسم الله، هجرت کنیم و برویم!»

پیغمبر فرمودند: «این طوری که نمی‌شود، همه می‌فهمند و متوجه می‌شوند! مشرکین قصد دارند شبانه در منزل من داخل شوند و مرا از بین ببرند!»

<sup>۱</sup> سوره انفال (۸) آیه ۳۰.

<sup>۲</sup> سوره اعراف (۷) آیه ۱۵۶.

نحوه هجرت باید این طور باشد که اگر تو می خواهی  
باید در جای من بخوابی تا من بتوانم از این  
منزل بیرون بروم!»

امیرالمؤمنین عرض کردند: «عیبی ندارد یا  
رسول الله، من حاضرم در جای شما بخوابم!»  
حضرت فرمودند: «اگر در جای من بخوابی، تو  
را به جای من به قتل می رسانند!»

امیرالمؤمنین شروع کردند به خندیدن! داریم که  
حضرت خندید و عرض کرد: «آیا شما سالم به  
مدینه می رسید؟»

حضرت فرمودند: «بله!»

امیرالمؤمنین عرض کردند: «مشکلی نیست،  
خب بکشند! کشته شدن، امر مهمی نیست!»  
بعد از این حضرت بشارت دادند، یعنی وقتی که  
امیرالمؤمنین کشته شدن و فدا شدن در راه رسول  
خدا را قبول کردند، آن موقع حضرت به او بشارت  
دادند: «یا علی، تو نیز به من ملحق می شوی!»

آن موقع بشارت آمد! از اول که بشارت  
نمی دهند؛ در ابتدا می گویند: «اگر تو بیایی، کشته  
می شوی!» تا ببینند چه کار می کند؟ قبول می کند یا  
نه؟ وقتی که امیرالمؤمنین خندید و گفت: «فقط

همین؟! می کشند؟! خب چه چیز مهمی فرمودی یا رسول الله؟!»

وقتی که این حرف را زد، پیغمبر فرمودند: «بشارت باد که تو هم در مدینه به من ملحق می شوی!»

فرق بین امیرالمؤمنین و ما در همین است!

**سه روز اختفای رسول الله در راه مکه به مدینه**

جریانش مفصل است، خلاصه امیرالمؤمنین آمد و به جای پیغمبر خوابید. مشرکین در هنگام طلوع فجر به داخل خانه حضرت حمله ور شدند و امیرالمؤمنین از جا برخاست و مشرکین دیدند که امیرالمؤمنین به جای پیغمبر است!

- : یا علی، پیغمبر کجا رفته است؟

فرمود: «مگر پیغمبر را به دست من سپردید؟!»

پیغمبر اکرم از مکه بیرون آمدند و تا سه روز در غار ثور مخفی شدند، و در این سه روز امیرالمؤمنین مخفیانه برای آن حضرت غذا می بردند؛ تا اینکه وقتی مشرکین این طرف و آن طرف را گشتند و تفحص کردند ولی حضرت را پیدا نکردند، حضرت به سمت مدینه حرکت کردند، البته شبها راه

می‌رفتند و روزها مخفی بودند تا اینکه به مدینه رسیدند.<sup>۱</sup> جریان هجرت پیامبر به مدینه خیلی مفصل است.<sup>۲</sup>

## خوشحالی امیرالمؤمنین از ایثار خود در

### لَيْلَةَ الْمَبِيتِ بِه واسطه شدت عشق به پیامبر اکرم

من یک وقتی با خودم درباره امیرالمؤمنین علیه السلام فکر می‌کردم که اگر از حضرت سؤال کنند: وقتی که به جای پیغمبر خوابیدی، چه احساسی داشتی؟ آیا احساس ترس نکردی؟

حضرت می‌فرماید: «من در تمام عمر خود، شبی را به آن خوشی نگذراندم!»

امیرالمؤمنین شوخی نمی‌کند، مطلب جدی است! این قضیه روی چه حسابی است؟ قضیه از چه قرار است؟

وقتی که انسان کارهایی را که امیرالمؤمنین علیه السلام در مدینه انجام داده است بررسی کند، می‌بیند که امیرالمؤمنین عاشق پیغمبر بود و از خود

---

<sup>۱</sup> تفسیر القمّی، ج ۱، ص ۲۷۲ - ۲۷۷؛ إعلام الوری، ص ۶۱ - ۶۹؛ قصص الأنبياء عليهم السلام، راوندی، ص ۳۳۵ - ۳۳۸.

<sup>۲</sup> جهت اطلاع بیشتر رجوع شود به بحار الأنوار، ج ۱۹، ص ۲۸ - ۱۰۳.

هیچ وجودی احساس نمی کرد!

بعد از آن، این فکر در ذهنم پیدا شد که شاید  
مطلب از این قرار باشد:

کسی که خود را در دریا می اندازد و غرق می کند،  
دیگر از خیس شدن لباس و از بین رفتن انگشتر و  
محتویات لباس خود هراسی ندارد؛ انسانی که  
خودش را در دریا می اندازد و قصد دارد که به قعر  
دریا برود، لباسش خیس شود عیبی ندارد، انگشتر از  
دستش بیفتد، مسئله‌ای نیست! این افکار به ذهن چه  
کسی خطور می کند و

چه کسی به این مسائل توجه می کند؟ آن کسی  
که می خواهد بر آن آثار وجودی خود تحفظ داشته  
باشد؛ اما امیرالمؤمنین علیه السلام در ابتدا حساب  
خودش را تصفیه و درست کرد و گفت: ما یک بدن  
و یک روح داریم و می خواهیم آن روح و نفسمان را  
درست کنیم؛ خب چه کار کنیم؟ گاهی انسان در  
تضاد بین بدن و روح گرفتار می شود، در اینکه آیا  
بدن را نگه دارد یا نفس و روح را؟! بخواد روح را  
به کمال برساند، بدن اذیت می شود؛ بخواد بدن را  
صحیح نگه دارد، روح از حرکت باز می ماند!

امیرالمؤمنین آمد و گفت: ما بدن را کنار می گذاریم،  
دیگر هر چه شد، شد!

امیرالمؤمنین عاشق پیغمبر بود، اصلاً در وجود  
خود چیزی غیر از پیغمبر احساس نمی کرد، هیچ  
چیزی در مخیله امیرالمؤمنین غیر از حیات و زندگی  
پیغمبر و غیر از وجود پیغمبر نبود؛ یعنی وقتی  
خودش را در کنار پیغمبر می دید فقط پیغمبر می دید،  
نه خودش را! لذا نه خوابی برای خود تصوّر می کرد  
و نه استراحتی و نه بودن در دنیا سوای پیغمبر را؛  
هیچ تصوّری در ذهنش غیر از تصوّر وجود پیغمبر  
نبود، کأنه امیرالمؤمنین فقط یک بدن بی جانی بود که  
هیچ گونه ارزشی ندارد غیر از اینکه کارهایی را انجام  
بدهد! این طور خودش را تصوّر کرده بود! این همان  
قضیه و مطلبی است که افراد بسیاری از این نکته  
غافل بودند و غافل هستند!

**نقد کلام محدّث نوری و اثبات عشق به**

**خدا**

مرحوم محدّث نوری وقتی که به مناسبتی به  
بحث فنای مُحب در محبوب می رسد و اینکه محب  
چیزی غیر از محبوب نمی بیند، شروع می کند این

مطالب را به سُخریه گرفتن و می گوید:

اصلاً ما عشق نداریم، اصلاً محبت زائد نداریم؛  
تمام اینها راه‌های خلافی است و برخلاف مسیر  
پروردگار است، و هیچ راهی به ادراک معارف  
دینی و رسیدن به کمالات ندارد، و اینها فقط یک  
امور دنیوی است!

و بعد ایشان در این باب از امام صادق

علیه السلام روایتی هم ذکر می کند:

یکی از اصحاب امام صادق از آن حضرت می پرسد: «یا ابن رسول الله، ما العشق؟ حقیقت  
و واقعیت عشق چیست؟»

حضرت می فرماید: «قُلُوبٌ خَلَتْ عَنِ ذِكْرِ اللَّهِ،

فَأَذَاقَهَا اللَّهُ حُبَّ غَيْرِهِ؛<sup>۱</sup> عشق عبارت است از

دل‌هایی که از یاد خدا خالی شده است، پس

خداوند محبت غیر خود را به آنها چشانده است.»

و بعد ایشان می فرماید:

این مطلبی که خیلی از بزرگان و عرفا بدان

قائل اند و می گویند: «عشق، حقیقت واحدی

است و این عشق‌ها و محبت‌های مجازی بالأخره

ممکن است به همان محبت حقیقی منتهی

بشود!»<sup>۲</sup> این خلاف است، و خلافتش هم به

برهان است؛ برای اینکه امکان ندارد مسیر کسی

---

<sup>۱</sup> الامالی، شیخ صدوق، ص ۶۶۸؛ علل الشرایع، ج ۱، ص ۱۴۰، با قدری  
اختلاف.

<sup>۲</sup> از باب نمونه رجوع شود به مطلع انوار، ج ۳، ص ۷۵.

برخلاف دستور باشد، منتها در نتیجه به آن

دستور برسد!<sup>۱</sup>

راه خدا راه اطاعت و بندگی است؛ راه مخالفت

و سرپیچی نیست، راه انحراف نیست! شما وقتی

می‌خواهید مسیری را طی کنید باید از روی جاده و

آن خیابان خودش حرکت کنید، اگر از بیراهه بروید

هیچ‌گاه به آن مقصدی که این مسیر به آن منتهی

می‌شود، نمی‌رسید. بنابراین اگر انسان راهی را

برخلاف دستور در پیش بگیرد، امکان ندارد که این

راه به مقصد برسد، بلکه از یک جای دیگری سر

درمی‌آورد.

ترسم نرسی به کعبه ای اعرابی \*\*\* کاین ره

که تو می‌روی به ترکستان است<sup>۲</sup>

راه یک راه دیگر است، و آنچه را که پروردگار

دستور داده است، مطلب دیگری است!

اما راجع به سخن محدث نوری باید عرض کنم:

تمام این مطالب برای این است که بدون اینکه

یک نفر در مسئله‌ای تخصص داشته باشد و اهل فن

---

<sup>۱</sup> نفس الرحمن فی فضائل سلمان، محدث نوری، ص ۳۲۸.

<sup>۲</sup> گلستان سعدی، باب دوم در اخلاق درویشان، حکایت ۶.

باشد، بخواهد اظهار نظر بکند. مسائلی که جهت نفسانی دارد، باید در حیطة بحث از امور نفسانی از آنها صحبت شود؛ و مطالبی که مربوط به ظاهر است، باید در جای خودش از آنها صحبت شود. خلط بین این دو قضیه باعث می‌شود که قضاوت در مورد دیگری نیز قضاوتی ناصواب و خلاف باشد.

جناب محدث بزرگوار! شما که از این امور اطلاعی ندارید، شما که در مباحث معنوی و مسائل حقیقی و عرفان عملی و نظری تفحص نکرده‌اید و تنها بارزه و خصوصیت شما بحث از احوال روات حدیث و رجال است، نمی‌توانید در این مورد اظهار نظر بکنید؛ اظهار نظر می‌کنید و چه بسا ممکن است نظر شما درست درنیاید!

امام صادق علیه السّلام از پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم روایت می‌کند:

إِنَّ الْجَنَّةَ لِأَعَشَقُ لِسَلْمَانَ مِنْ سَلْمَانَ لِلْجَنَّةِ؛<sup>۱</sup> «آن قدر

که جنت به دیدار سلمان اشتیاق دارد و عاشق دیدار

سلمان است، آن قدر سلمان توجهی به بهشت

ندارد!»

---

<sup>۱</sup> روضة الواعظین، ج ۲، ص ۲۸۲، با قدری اختلاف.

یا اینکه بعضی از علمای شیعه روایتی نقل می‌کند

از پیغمبر اکرم که فرمودند:

أَفْضَلُ النَّاسِ مَنْ عَشِقَ الْعِبَادَةَ فَعَانَقَهَا وَ أَحَبَّهَا بِقَلْبِهِ

و بَاشَرَهَا بِجَسَدِهِ وَ تَفَرَّغَ لَهَا، فَهُوَ لِأَيُّبَالِي عَلِيٍّ مَا

أَصْبَحَ مِنَ الدُّنْيَا، عَلِيٍّ عُسْرٍ أُمَّ عَلِيٍّ يُسْرٍ!¹

«بهترین افراد و افضل از افراد امت من آن کسی

است که عاشق عبادت باشد؛ نه اینکه عبادت را

دوست داشته باشد، بلکه عاشق عبادت باشد!»

و خود پیغمبر اکرم لفظ «عشق» را در این احادیث

استعمال کرده‌اند.²

### حقیقت عبادت خدا

عبادت یعنی اتصال با پروردگار؛ عبادت یعنی

مقام عبودیت، نه نماز خواندن؛ یعنی از نظر اتصال با

پروردگار، یک لحظه این مطلب از ذهنش بیرون

نرود، یک آن از ذهن او فکر این قضیه بیرون نرود و

افکار دیگر به جای این فکر ننشیند و دائماً این فکر

در ذهن او خطور کند. یعنی مثل مادری که بچه‌اش

---

¹ الکافی، ج ۲، ص ۸۳؛ مشکاة الأنوار، ص ۱۱۲؛ بحار الأنوار، ج ۶۷، ص ۲۵۳.

² جهت اطلاع بیشتر پیرامون آیات و روایات وارده در باب محبت و عشق به خداوند متعال، رجوع شود به جامع السعادات، ج ۳، ص ۱۵۰ - ۱۵۶.

مريض است و دارد از دنیا می‌رود، و بچه‌اش را بغل کرده است و از این طرف به آن طرف و از این خیابان به آن خیابان می‌دود و به دنبال کسی است که این بچه را خوب کند! آیا مادر در آن موقع به فکر غذا است؟ آیا مادر در آن موقع به فکر منزل است؟ آیا در فکر کسی دیگر یا جایی دیگر است؟ آیا در فکر مسائل مربوط به منزل و امثال ذلک است؟ آیا امروز منزل جارو شده است، ظرف‌ها شسته شده یا نشده است؟! خیر، تمام افکار مادر در آن موقع، متوجه این قضیه است که هرچه زودتر این بچه را به جایی برساند که این بچه شفا و صحت پیدا کند!

پیغمبر اکرم می‌فرماید:

بهترین افراد، آن فردی است که ارتباط با پروردگار آن قدر در نفس او رسوخ پیدا کرده است که يك آنی او را به حال خود وانمی‌گذارد، فَبَاشِرَهَا بِجَسَدِهِ؛ «آن وقت بدن خود را هم به دنبال این مسئله می‌کشاند!»

هرجا که احتمال دهد که مطلبش برآورده شود در آنجا می‌رود، هرجا که احتمال دهد حاجتش در آنجا روا شود به آنجا سفر می‌کند، هر عملی که

احتمال دهد بتواند این مطلب را در او پیاده کند آن عمل را انجام می‌دهد تا اینکه این قضیه در وجود او پیدا شود. اما اگر ما این‌طور نبودیم و این مطلب را در کنار سایر مطالب و سایر مسائلی که در روزمره به آن متوجه هستیم در نظر داشتیم، ما به این مقام نمی‌رسیم؛ بلکه به مقداری که متوجه مسئله هستیم، به همان مقدار جلو می‌رویم و از بقیه بازمی‌مانیم.

کسی که در چنین موقعیتی است:

فَهُوَ لَا يُبَالِي عَلَىٰ مَا أَصْبَحَ، عَلَىٰ عُسْرِ أُمِّ عَلِيٍّ يُسِرُّ؛

«برای او فرقی ندارد که روزگارش چگونه

می‌گذرد؛ آیا مسائل روزمره‌اش به سختی می‌گذرد

یا اینکه به راحتی می‌گذرد.»

دیگر در جریان مسائل روزمره به چیزی توجه

ندارد، و دائماً فکر خودش را در آن وجهه قرار

می‌دهد.

هر کجا یوسف‌رخ‌ی باشد چو ماه \*\*\* هست جنت، گرچه باشد قعر چاه<sup>۱</sup>

وقتی که انسان با پروردگار ارتباط پیدا کرد، لذتی

از این ارتباط بر نفس او می‌آید که تمام لذات دنیا به

پای او هیچ است!

---

<sup>۱</sup> مثنوی معنوی، دفتر سوّم.

## خطاب حضرت علی به مشرکان مهاجم

### در لَیْلَةِ الْمَبِیت

وقتی کفار آمدند و با امیرالمؤمنین مواجه شدند،

به همدیگر گفتند: «علی را به جای پیغمبر بکشیم!»

حالا که خودش نیست و این را به جای خود نشانده

است، خب این را سر به نیست کنیم!

امیرالمؤمنین فرمود:

چه خیالی می کنید؟! خدا به من قدرتی داده

است که اگر به تمام ضعفای دنیا این قدرت را

تقسیم کنید، همه از اقویا می شوند! خدا به من

علمی داده است که اگر برخی از آن را به تمام

جُهَّال دنیا تقسیم کنید، تمام آنها از علما

می شوند! خدا به من حلمی داده است که اگر

برخی از آن را به تمام افراد مستضعف دنیا

تقسیم کنید، همه آنها حلیم می شوند! شما

می خواهید من را از بین ببرید؟! من را

می ترسانید و می خواهید در من احساس

ضعف بکنید؟! ضعف کجا، این حرفها

چیست؟!<sup>۱</sup>

«فَهُوَ لَا يُبَالِي عَلِيَّ مَا أَصْبَحَ مِنَ الدُّنْيَا، عَلِيٌّ عُسْرٌ أَمْ

عَلِيٌّ يُسْرٌ!» او دیگر ترسی ندارد! لذا در چنین وضع و

---

<sup>۱</sup> التفسیر المنسوب إلى الإمام الحسن العسكري عليه السلام، ص ۴۶۹.

موقعیتی، اظهار نظر کردن در این مسئله از بزرگ‌ترین اشتباهات است. این مطلب را باید کسی بگوید که سیر باطنی و سیر معنوی در تمام مقامات کرده باشد، اوست که می‌تواند اظهار نظر کند، و الا کس دیگری نمی‌تواند.

## ابیات مرحوم صدرالمتألهین دربارهٔ عشق

به خدا

مرحوم صدرالمتألهین اشعاری دارد، می‌فرماید:

مذاهبُ شَتَّى لِلْمُحِبِّينَ فِي الْهَوَى \*\*\* وَ لِي مَذْهَبٌ فَرَدُّ أُدَيْنُ بِهِ<sup>۱</sup> وَحْدِي  
إِنِّي عَشِيقْتُ وَ مَا فِي الْعِشْقِ مِنْ بَأْسٍ \*\*\* مَا أَطْيَبَ الْعِشْقَ لَوْلَا شَنْعَةُ النَّاسِ!  
مَالِي وَ لِلنَّاسِ، كَمْ يُؤْدُونَنِي سَفَهًا؟ \*\*\* دِينِي لِنَفْسِي وَ دِينُ النَّاسِ لِلنَّاسِ<sup>۲</sup>

می‌فرماید: «محبّین مذاهب مختلفی دارند، و هر

کسی در هوای خود و در احساسات خود، به راهی

و به طریقی می‌رود؛ اما من مذهبی دارم که فقط

اختصاص به من دارد! از میان این مُحبّینی که مذاهب

مختلفی دارند، من مذهب عشق را اختیار کردم؛ ولی

دیگران مزاحم من می‌شوند و نمی‌گذارند که من در

آن مذهب و مرام خود پیش بروم!»

می‌فرماید: من محبّتی به خدا دارم که هیچ چیزی

<sup>۱</sup> خ ل: أعیش به.

<sup>۲</sup> رسالة سه اصل، صدرالمتألهین، ج ۱، ص ۵.

غیر از او وجود من را فرا نگرفته است!

ایشان بعد از بحث دربارهٔ عشق و اثبات اینکه:

«عشق یک واقعیّت و حقیقت واقعی است»،

می گوید: «من از میان جمیع این مذاهب، این مکتب

و این مرام را برای خودم انتخاب کردم؛ بنابراین هیچ

مطلب و هیچ مسئله‌ای ذهن من را به خودش

نمی‌گیرد، و فقط همین قضیه است و بس!»

## اثبات عشق به خدا از طریق قاعدهٔ امکان

### اشرف

به عبارت دیگر، اگر ما بخواهیم راجع به این

مسئله به صورت علمی و فنی صحبت کنیم، این طور

می‌توان مطلب را بررسی کرد:

مطلبی در بین طلبه‌ها و اهل علم است به نام

قاعدهٔ امکان اشرف<sup>۱</sup>. من باب مثال: اگر شما یک

حرکت بطیئی در این عالم داشته باشید، قاعدهٔ امکان

اشرف اقتضا می‌کند که حرکتی سریع‌تر از این هم

باشد؛ تا اینکه حرکت مطلق داشته باشید و بعد از آن

دیگر حرکتی وجود ندارد، و مثلاً بنا بر فرضیه‌های

---

<sup>۱</sup> رجوع شود به الحکمة المتعالیة فی الأسفار العقلیة الأربعة، ج ۷، ص

امروزی، ماده به انرژی تبدیل شود که دیگر

در آن موقع، حرکتی وجود ندارد. یا فرض کنید که اگر ما در این دنیا یک علم جزئی را تصور کنیم و مثلاً شخصی در یک رشته به مدت یک سال درس خوانده باشد، قاعده امکان اشرف اقتضا می کند که دو سال و سه سال بر این هم وجود داشته باشد؛ تا اینکه در این علم به مرحله اطلاق رسیده باشد، یعنی دیگر هیچ علم برتری مافوق این علم، وجود و تحقق نداشته باشد. و همین طور جمال، اگر چیزی قشنگ باشد این قشنگی مراتبی دارد تا به مرتبه ای برسد که جمال مطلق باشد، که عبارت است از جمال پروردگار.

قاعده امکان اشرف، تحقق اطلاق در آن وصف را در واقع و نفس الامر، اقتضاء می کند؛ حالا آیا چنین شخصی در این دنیا وجود دارد یا نه، آن یک مطلب دیگری است.

### آیات و روایاتی در باب عشق به خدا

حالا صحبت ما در این است: در آیه قرآن داریم:

﴿وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ﴾<sup>۱</sup>، یا اینکه امیرالمؤمنین

علیه السلام می فرماید: «وَجَعَلَ لِسَانِي بِذِكْرِكَ لَهْجًا وَ

قَلْبِي بِحُبِّكَ مُتِيماً»<sup>۲</sup> و ما اصل محبت را امضا

کرده ایم. این محبت عبارت است از رفع دوئیت بین

دو شیء؛ چون وقتی انسان نسبت به محبوبی محبت

پیدا می کند، آن آثار وجودی خود که او را از آن

محبوب جدا می کند، کنار می گذارد و آنچه بین خود

و بین آن محبوب می یابد، فقط نفس وجود محبوب

و نفس وجود او است؛ اما آن آثار کثرت که باعث

بینوئیّت و اختلاف بین او و بین محبوب می شود،

کم کم از بین می رود.<sup>۳</sup>

---

<sup>۱</sup> سوره بقره (۲) آیه ۱۶۵. توحید علمی و عینی، ص ۱۹۰، پاورقی ۳:

«و کسانی که ایمان آورده اند؛ خداوند را از همه چیز بیشتر دوست دارند.»

<sup>۲</sup> مصباح المتهجد، ج ۲، ص ۸۵۰، فرازی از دعای کمیل. افق وحی، ص ۶۵۲:

«پروردگارا، [زبانم را دائماً و با وکع به ذکرت گویا گردان! و] قلب و ضمیر مرا حیران و دیوانه خودت گردان!»

<sup>۳</sup> توحید علمی و عینی، ص ۱۹۱، تعلیقه ۳:

«آیة ﴿وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ﴾؛ (سوره بقره (۲) آیه ۱۶۵) «و کسانی که ایمان آورده اند؛ خداوند را از همه چیز بیشتر دوست دارند.» عشق و تیمان و فرط محبت او را به خدای می رساند. و لازمه این محبت آن است که اراده و اختیار و استقلال خود را تسلیم خدا نموده و در تحت سرپرستی مطلق و ولایت مطلقه وی قرار می گیرد؛ چنان که می فرماید: ﴿وَاللَّهُ وَكِيُّ آلِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (سوره آل عمران (۳) آیه ۶۸) ﴿اللَّهُ وَكِيُّ الَّذِينَ ءَامَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ﴾ (سوره بقره (۲) آیه ۲۵۷).

و در این مرز است که حقیقت توحید برای او متحقق می شود و خود را فانی

اگر شما شخصی را دوست داشته باشید و این دوستی در یک مرحله جزئی باشد، خب با خودتان فکر می‌کنید که او چه خصوصیتی دارد و من چه خصوصیتی دارم، و با توجه به خصوصیات هر دو، محبتی پیدا می‌شود. حالا اگر این محبت بیشتر شد، از خصوصیات او و خصوصیات خودتان مدام کم می‌کنید! اینکه من پول دارم ولی او پول ندارد، خیلی در نظرتان نمی‌آید؛ اینکه من علم دارم ولی او علم ندارد، این علم باعث نمی‌شود که بین شما و محبوب فاصله ایجاد شود. همین‌طور هر چه این محبت بیشتر می‌شود، آثار کثرت وجود خود شخص - که به تقید آن شخص در این عالم برمی‌گردد - کم‌کم کنار می‌رود و در انتهای قضیه، تنها چیزی که باقی

---

محض در دریای بی‌کران حیات و قدرت و علم و نور حضرت احدیت می‌نگرد، و خود و بقیه موجودات را محو و مضمحل و فانی در عظمتش می‌بیند، و تمام اشیاء را دارای وجود مجازی و عاریتی مشاهده می‌نماید، به طوری که گسترش وجود حق، تمام ماسوی را فرا گرفته و ذره‌ای از تابش آن شمس حقیقت دور نیست؛ و یک ذات بحت بسیط مُدرک شاعر عالم حکیم قادر حی است که سراسر وجود و کاخ عالم هستی را پوشانیده است. و این است حقیقت مقام ولایت که ملازم با مقام توحید است. راغب اصفهانی در مفردات خود گوید: «الولاية: حُصُولُ الشَّيْئِ فَزَائِدًا حُصُولًا لَيْسَ بَيْنَهُمَا مَا لَيْسَ مِنْهُمَا.»

می ماند، نفس وجود این و وجود او است؛ این مرتبه در اینجا، عبارت است از نهایت مرتبه عشق و محبت!

## فناي محبّ در محبوب، آخرين مرحله

### عشق

بالا تر از این مرتبه، مرتبه دیگری هست که بنا بر قاعده امکان اشرف، واقعیت عشق و کمال نهایی عشق در آن مرتبه پیدا می شود و آن این است که: دیگر وجود خودش هم از بین می رود و فقط محبوب را می بیند و بس! این می شود آخرین مرتبه محبت!

حالا اگر ما محبت را در یک نقطه قبول کردیم، چرا نباید مرتبه بالاتر و مافوق آن را بپذیریم؟! اشتدادی که در آیه **(وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ)** است، باید در چه مرتبه ای باشد؟ آیا ما خدا را فقط این قدر و در این مرحله دوست داشته باشیم که او ما را آفریده است و در قبال کارهایی که انجام می دهیم، در آنجا به ما پاداش می دهد؟! آیا اگر شخصی پایش را یک پله و یک درجه بالاتر بگذارد، غلط است؟ این طور نیست!

آیا ما باید خدا را این قدر دوست داشته باشیم و این قدر به خدا علاقه داشته باشیم که براساس آنچه که به ما داده است، در آن دنیا از خدا مطالبه کنیم؟ یا اینکه نه، بالاتر از این برویم و آثار وجودی خود را کنار بگذاریم؟! چون او مبدأ همه حقایق و منشأ همه واقعیات است و مبدأ فیض و جمال و کمال و علم است، چرا انسان از لحاظ اشتداد در وجود و اشتداد در محبت به مبدئی نرسد که دیگر وجودی از خودش باقی نماند و فانی و منک در وجود مبدأ اعلیٰ بشود؟! چرا رسیدن به آن مبدأ غلط باشد، ولکن پذیرفتن آن مرتبه پایین صحیح باشد؟! لذا خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید:

**﴿وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ﴾**؛ «آن کسانی که

ایمان آوردند حبشان به خدا از همه چیز بیشتر

است!»

حب خدا را بر همه چیز ترجیح می‌دهند؛ حب

خدا را بر نفس خودشان هم ترجیح می‌دهند! این

می‌شود مقام فنا و مقام عشق! مگر غیر از این است؟!

مرحوم قاضی این دعا را به مرحوم آقا شیخ

عبّاس قوچانی تعلیم فرموده بودند:

اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي حُبَّكَ وَحُبَّ مَا تُحِبُّهُ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ  
وَ الْعَمَلَ الَّذِي يُبَلِّغُنِي إِلَى حُبِّكَ، وَ اجْعَلْ حُبَّكَ  
أَحَبَّ الْأَشْيَاءِ إِلَيَّ!<sup>۱</sup>

أَحَبَّ الْأَشْيَاءِ نَزْدَ مَنْ رَا حُبَّ خُودَتِ قَرَارِ بَدَه، وَ  
هَرِ چِيزِي رَا كِه مَن اَو رَا دُوسْت دَارَم، مَحَبَّتِ تُو  
بَالَايِ اَو بَاشَد! مَن جَمَلَه اَز اَن چِيزَهَايِي رَا كِه دُوسْت  
دَارَم، هَمَان اَثَار وَ جُودِي خُودَم اَسْت! پِیغَمْبَرِ اَكْرَمِ دَر  
اِیْن دَعَا بَه دَرگَاهِ خُداوَنَد عَرَضَه مِی دَارَد: «خُدايَا  
مَحَبَّتِ خُودَتِ رَا جَايِگَزِيْن حَتَّى مَحَبَّتِ خُودَم بَه  
نَفْسِ خُودَم قَرَارِ بَدَه!» اِیْن هَمَان مَحَبَّتِي اَسْت كِه  
اَمِیرِ الْمُؤْمِنِيْنَ عَلِيَه السَّلَامِ دَارَد!

تفاوت سیر و سلوک إِلَى اللَّهِ از طریق  
ادای وظیفه و تحمّل مشقّت و از طریق  
محبت و عشق به خدا

لذا حرکت به کمال و سیر و سلوک بنده به سوی  
خدا، به دو طریق انجام می گیرد:

---

<sup>۱</sup> بحر المعارف، ج ۲، ص ۳۵۱؛ مطلع انوار، ج ۲، ص ۱۱۳؛ الله شناسی، ج ۱، ص ۲۲۴، تعلیقه ۲. ترجمه:

«پروردگارا، محبت خودت را روزی من گردان! و هم چنین محبت آنچه تو دوست داری، و محبت آن کسی که تو را دوست دارد، و هم چنین عملی را که مرا به محبت تو می رساند، روزی من گردان! و محبت خودت را محبوب ترین امور نزد من قرار بده!» (محقق)

طریق اوّل: طریق ادای وظیفه و تکلیف و مجاهده و مبارزه و ریاضت و تحمل مشقت است؛ این طریق، طریقی است که انسان باید تحمل کند و کارها را انجام بدهد و سختی‌ها را بر خود بخرد و وجود خودش را به واسطه تحمل این ریاضات، لطیف کند و سبک کند و آن انانیت و خودیت و نفسانیتی که مانع از رسیدن به کمال و از بین رفتن حجب است، آن را به واسطه اینها از بین ببرد. این یک راه است.

طریق دوّم: راهی است که نه زحمت دارد، نه ریاضت دارد، نه مشقت دارد و نه این‌همه توسری خوردن و این‌همه زحمت برای خود ایجاد کردن دارد؛ آن راه، راه محبت است!

اگر یک سالک و یک بنده به واسطه محبت و عشق به پروردگار و به واسطه تجلی جذوات خدا در وجود او، به نقطه‌ای برسد که دیگر وجودی از خود نبیند، خواهی نخواهی - بدون اینکه بخواهد یا نخواهد - این راه را طی می‌کند؛ در آن صورت نه ریاضتی می‌فهمد و نه مجاهده‌ای می‌فهمد و نه

زحمتی در خود احساس می‌کند. این را می‌گویند:  
راه عشق و محبت؛ این می‌شود میان‌بر، این می‌شود  
اَقصر فاصله بین حرکت انسان و رسیدن به مبدأ.  
حالا کدام بهتر است؟! لذا مرحوم آقای حدّاد  
می‌فرمودند:

از خدا بخواهید به شما عشق بدهد! عشق خوب  
چیزی است، از خدا بخواهید آن راه را برای شما  
قرار دهد!

دیگر در آنجا نه زحمتی احساس می‌کنید و نه  
مشقّتی احساس می‌کنید و نه احساس می‌کنید که  
دارید راهی می‌روید؛ هیچ هیچ! بخواهید یا  
نخواهید، در یک سرازیری و در یک مسیر هموار  
می‌افتید که شما را حرکت می‌دهند و هل می‌دهند، و  
هرچه می‌خواهید ترمز بزنید، ترمز نمی‌گیرد!  
می‌روید و به آنجا می‌رسید!

این همان چیزی است که تمام آثار وجودی  
انسان را از بین می‌برد و دیگر برای انسان هیچ چیزی  
باقی نمی‌گذارد!

## تفسیر ابیاتی از مثنوی معنوی در باب

### عشق به خدا

سراغ مثنوی برویم و ببینیم چه می‌گوید:

شاد باش ای عشق خوش سودای ما \*\*\* ای طبیب جمله علّت‌های ما  
ای دَوایِ نِخَوْت و ناموس ما \*\*\* ای تو افلاطون و جالینوس ما<sup>۱</sup>

به این بیت دوّم خیلی توجّه کنید، با این بیت دوّم

کار داریم! همیشه این شعر دوّم را در ذهنتان بیاورید

و ببینید چه می‌خواهد بگوید:

عشق آن زنده‌گزین کو باقی است \*\*\* کز شراب جان‌فزایت ساقی است  
عشق آن بگزین که جمله انبیا \*\*\* یافتند از عشق او کار و کیا  
تو مگو ما را بدان شه‌بار نیست \*\*\* با کریمان کارها دشوار نیست<sup>۲</sup>

تنها عشق خدا زنده است؛ بقیّه همه مرده‌اند، چند

صبحی هستند و می‌روند! اینها همه مظاهرنند؛

مظهري که بعد از دو سه روز از بین برود، در خود

زمان حیاتش مرده است و دوام ندارد!

شاد باش ای عشق خوش سودای ما \*\*\* ای طبیب جمله علّت‌های ما

هر مرضی که در وجود ما است، با این عشق از

بین می‌رود! تمام امراض از بین می‌رود؛ حبّ جاه از

بین می‌رود، حبّ مقام از بین می‌رود، حبّ به نفس

از بین می‌رود، حبّ زن و فرزند از بین می‌رود، حبّ

به ریاست از بین می‌رود، حبّ به دنیا از بین می‌رود؛

همه‌اش از بین می‌رود و تمام اینها را چنان می‌سوزاند

که همه را بر باد می‌دهد!

«ای دَوایِ نِخَوْت و ناموس ما» اینجا همان جایی

---

<sup>۱</sup> مثنوی معنوی، دفتر اول، ص ۶.

<sup>۲</sup> همان، ص ۱۴.

است که همه ما گرفتاریم!

عشق، دوی دو چیز است:

اوّل: دوی امور دنیا است؛ انانیت، تکبر و ... .

دوّم: دوی دین است؛ آن دینِ قلابی که در سر

ما است و آن شریعتِ اشتباه و عوضی‌ای که ما

پذیرفته‌ایم.

وقتی که عشق بیاید، همه آثار ذمیمه دنیا را از بین

می‌برد! آن آقای که تا به امروز این مقام و این

برنامه‌ها را داشت، پول و جاه و ریاست را کنار

می‌گذارد و یک پیراهن و شلوار به تن می‌کند و در

خیابان‌ها به راه می‌افتد و به همه مردم می‌خندد!

## گفتار مجنون در جواب درخواست

### خویشان برای ترک عشق لیلی

اطرافیان مجنون گفتند: این که کارش درست

نمی‌شود، لااقل او را به مکه ببریم، چون می‌گویند:

کسی که آنجا دست به دامن کعبه بیاویزد و دعا کند،

خداوند دعایش را مستجاب می‌کند! لذا بیچاره را از

آن حال و موقعیتش به راه انداختند و به مکه آوردند.

به مجنون گفتند: «دعا کن! دعا کن تا خداوند محبت

لیلی را از دلت بیرون ببرد!» گفت: «خدایا محبتش را

اضافه کن!»

هر چه به او می گفتند، او به اینها می خندید و می گفت: «نادانها، شما اصلاً چه می فهمید که الآن در من چه می گذرد؟!»<sup>۱</sup>

«ای دوای نخوت و ناموس ما» ناموس، دین است؛ یعنی آنچه را که ما در ذهن خود دین می پنداریم، عشق می آید و همه آنها را از بین می برد!

## گذشت عاشقانه امام حسین از همه

### تعلقات در روز عاشورا

کاری که امام حسین کرد، این بود! امام حسین چه کار کرد؟ مگر زن و بچه اش را به اسارت نداد؟! مگر نمی دانست به صورت زن و بچه اش نگاه می کنند؟! مگر نمی دانست مردم حضرت زینب را بی مقنعه می بینند؟! این چیزی است که تنها به زبان آسان است! همه اینها را می دانست یا نه؟ همه را می دانست!

اسارت، این حرفها را بر نمی دارد؛ ولی حسین،

---

<sup>۱</sup> کلیات خمسۀ نظامی، بخش لیلی و مجنون، بخش ۱۶: بردن پدر، مجنون را به خانه کعبه.

تو هم که می خواهی پیش ما بیایی، این حرفها را  
بر نمی دارد! قضیه این است!

کشته شدن مسئله ای نیست، کشته شدن را قبول  
داریم. بسیار خوب، بیا! فرزندت را هم می دهی،  
بچه هایت را هم می دهی، همه را می دهی، هر چه که  
تعلق به دنیا است همه را می دهی؛ اما یک چیز دیگر  
باقی می ماند، آن ناموس تو است که باقی می ماند، آن  
را هم می دهی یا نه؟ بله، می دهم!

«ای دوازده نفر و ناموس ما» عشق می آید و این  
دو را از بین می برد!

همیشه این شعر را در ذهن داشته باشید، خیلی  
کارها انجام می دهد، و همیشه با خودتان مرور کنید  
و ببینید چه کار می کند!

## حضور امیرالمؤمنین در کربلا و فرمایش

### حضرت درباره شهیدان عاشق

امیرالمؤمنین علیه السلام با چند نفر از اصحاب  
از کوفه بیرون آمدند، حرکت کردند تا به کربلا و به  
نینوا رسیدند، به اصحاب رو کردند و فرمودند:

می دانید اینجا چه زمینی است؟ اینجا زمینی  
است که در آن دویست پیامبر و دویست سبط  
پیامبر را شهید کرده اند!

ولی همهٔ اینها بماند! آنچه می‌خواهم بگویم این

است:

و مُنَاخُ رِکَابٍ و مَصَارِعُ عَشَّاقٍ شُهَدَاءَ، لَا یَسْبِقُهُمْ  
مَنْ کَانَ قَبْلَهُمْ، و لَا یَلْحَقُهُمْ مَنْ بَعَدَهُمْ!

این را امیرالمؤمنین می‌خواهد بگوید که اینجا  
محلّ شهادت و افتادن عشّاقی است که آن پیغمبران  
به‌گرد اینها نمی‌رسند! در ابتدا می‌گوید:

لَا یَسْبِقُهُمْ مَنْ کَانَ قَبْلَهُمْ، و لَا یَلْحَقُهُمْ مَنْ بَعَدَهُمْ!  
«قبل از اینها کسی به پای اینها نرسیده است!» (چون  
پیغمبران را در اینجا کشته‌اند!) و کسانی هم که بعداً  
می‌آیند، باز به اینها نمی‌رسند! اینها عاشق بودند!»

ابن عبّاس نقل می‌کند:

در مراجعت از صفین بودیم که با امیرالمؤمنین  
علیه السّلام آمدیم تا به نینوا (کربلا) رسیدیم؛  
لشکر در آنجا استراحت کرد. من با حضرت  
بودم، داشتم می‌آمدم، ناگهان دیدم که حضرت  
در آنجا ناله‌ای کرد و شروع به گریه کرد! عرض

---

<sup>۱</sup> کامل الزیارات، ص ۲۷۰؛ الخرائج و الجرائح، ج ۱، ص ۱۸۳؛ بحار الأنوار،  
ج ۴۱، ص ۲۹۵. الله شناسی، ج ۱، ص ۳۶۷:

«و [اینجا] محلّ خوابیدن مرکب‌ها، و به زمین افتادن عشّاقی است که  
پیشینیان بر ایشان، نتوانستند در عشق بر آنان سبقت گیرند؛ و پسینیان از  
ایشان نتوانستند در عشق، خودشان را به آنان برسانند!»

کردم: یا امیرالمؤمنین، چرا گریه می کنید؟  
حضرت فرمودند: «اگر تو هم می دانستی آنچه  
را که من می دانم، تو نیز گریه می کردی!»  
سپس امیرالمؤمنین وارد خیمه شدند و  
استراحت کردند؛ ناگهان بلند شدند و شروع به  
گریه کردند و فرمودند: «ای ابن عباس، می دانی  
الآن چه دیدم؟ دیدم سوارانی را که با نیزه از  
آسمان پایین آمدند، دور این میدان را خطی  
کشیدند، در این موقع تمام این میدان و این  
وادی غرق در خون شد، درختان خرما یکی  
پس از دیگری از ریشه کنده می شوند و در این  
خون ها می افتند!

یک غریبی را در این میدان دیدم که در این  
دریای خون غوطه می زند و صدا می زند: "هَلْ  
مِنْ نَاصِرٍ يَنْصُرُنِي، هَلْ مِنْ ذَابٍ يَذُبُّ عَنِ حَرَمِ  
الرَّسُولِ؟ آیا ناصری هست که ما را یاری کند؟  
آیا کسی هست که از حرم پیغمبر دفاع کند؟!"  
ولی کسی جواب او را نمی دهد!

بعد حضرت با خود زمزمه می کردند: «صَبْرًا يَا  
أَبَا عَبْدِ اللَّهِ؛ صبر کن که خداوند صابرين را اجر  
عنایت می کند!»

و سَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا آلَ مُحَمَّدٍ أَيُّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ،

---

<sup>۱</sup> الأملی، شیخ صدوق، ص ۵۹۷.

﴿إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ﴾.

بِسْمِكَ اللَّهُمَّ وَ نَدْعُوكَ وَ نُقَسِّمُكَ وَ نَرْجُوكَ، بِحَقِّ

مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ الْأَطْهَارِ، يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ...

الصَّوْمِ لِي وَ أَنَا أَجْزِي بِهِ [عَلَيْهِ]

يَا فَتْحُ! كَمَا لَا يُوصَفُ الْجَلِيلُ جَلَّ جَلَالُهُ وَ لَا

يُوصَفُ الْحُجَّةُ، فَكَذَلِكَ لَا يُوصَفُ الْمُؤْمِنُ الْمُسْلِمُ